

TINKOVÁ, DANIELA:

**BEZ ZPĚVU A BEZ ZVONĚNÍ. DEKRIMINALIZACE
SEBEVRAŽDY MEZI SEKULARIZACÍ A MEDIKALIZACÍ
V 17.–19. STOLETÍ.**

ARGO, PRAHA 2021, 498 s.

ISBN 978-80-257-3524-4

*David Marhold*¹

Z pohledu světského práva došlo k úplné dekriminální sebevraždy císařským patentem z roku 1850. Skutek již nedosahoval takové „společenské škodlivosti“, jež by legitimovala samotnou existenci deliktu a uložení sankce. Přesto si i dnes lze povšimnout jisté difamace „pachatele“, a to zejména v jazykové oblasti.² Samotné vynětí z trestněprávních předpisů ještě neznamenal změnu přístupu církevních autorit k tomuto činu. Již sice nemohla být řeč o předosvícenských praktikách, jež se projevovaly silnou neúctou k zemřelému tělu („tělesné“ testy spočívající ve vláčení ostatků či posmrtné „popravě“). Boj o právo na pochování v posvěcené půdě se však protáhl ještě hluboko do druhé poloviny 19. století.

Čtenáři recenzované knihy se do rukou dostane poutavý příběh předmoderního deliktu, jenž podléhal přísné regulaci světských i církevních právních norem. Fenomén smrti představuje svébytný předmět historického bádání, jenž postupem času zapustil kořeny i v české historiografii. V posledních několika letech byly na téma smrti vydány zajímavé monografie.³ Vedle toho došlo k překladu práce renomovaného britského historika Christiana Goeschela, jehož *Sebevražda v nacistickém Německu* se dostala na pulty tuzemských knihkupců vloni.⁴ Dotčená materie leží na pomezí řady vědních oborů, přičemž tato interdisciplinarita je zřetelná i v recenzované práci.

¹ Autor recenze je studentem navazujícího magisterského studijního programu Historické vědy na Katedře historie FF UP v Olomouci.

² Dodnes užívané označení činu v sobě obsahuje zločin *vraždy*. Sloveso frazému *spáchat sebevraždu* se pojí často právě s dopuštěním se nějakého trestného činu.

³ Např. PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila: *O útěše proti smrti: víra, smrt a spása v pohřebních kázáních v období konfesionalizace*. Praha 2017; GRUBHOFFER, Václav: *Zdánlivá smrt: noční můra osvícenské Evropy*. Polička 2018.

⁴ GOESCHEL, Christian: *Sebevražda v nacistickém Německu*. Praha 2021.

Daniela Tinková, z jejíhož pera tento příspěvek pochází, se předmětné tematicce věnuje již od svých studií, a navazuje tak na vlastní kvalifikační práce.⁵ Přestože monografie pojednává o právním institutu, nelze ji však klasifikovat jako čistě právně-historické dílo, nýbrž spíše jako dílo kulturně-historické. Zřetelně se projevuje výše zmíněná interdisciplinarita – stranou nezůstává reflexe medicínské, psychologické, filozofické, etické či religiózní stránky věci. Více než rozbor právních norem stojí v centru dění rozbor mentalit a sociální praxe konkrétního fenoménu. Jednotlivé teze vytváří pavučinu souvislostí. I v reálném světě jsou fenomény ovlivněny vícero oblastmi. Platí tedy, že čím komplexněji bude téma představováno, tím uceleněji se bude recipient blížit jeho pravému pochopení. Lze konstatovat, že přesahy do jednotlivých oblastí jsou obohacující, přesto se podávají přiměřeně a čtenář jimi není přehlcn.

Pokud jde o rozvržení práce, dělí se na tři chronologicky na sebe navazující části. Ta první je časově zasazena do předosvícenského období a slouží jako základní výklad pro části další. Čtenář má možnost se s danou problematikou srozumitelně seznámit, což mu poskytne nezbytné znalosti pro kapitoly následující. Další část se již zabývá osvícenskými debatami, které mj. pomohly na fenomén sebevraždy nahlížet jiným způsobem. Výklad končí ve druhé polovině 19. století. Od té doby měli být i příčetní sebevrazi pohřbeni na hřbitově, leč obřadní záležitosti či přesné umístění těla do země bylo stále v církevních rukách.

Již od první kapitoly se autorka výrazněji zaměřuje na dva podstatné problémy – klasifikaci „pachatele“ a problematiku sankce či trestu. Ve starším, tj. předosvícenském období byla „trestněprávní odpovědnost“ nastavena mnohem šířeji, což znamená, že pod dotčený zločin bylo lze podřadit větší počet případů. Až později, na základě medicínských a filozofických debat, vylučovaly některé stavy odpovědnost za trestný čin sebevraždy.

Poměrně často se v tomto kontextu operuje se zásadou *presumpce neviny*. Moderní právní předpisy ji charakterizují tak, že se na osobu, proti níž se trestní řízení vede, hledí jako na nevinnou, a to do doby vyslovení viny pravomocným odsuzujícím rozsudkem. Je správné hledat základy aplikace této zásady v praxi, byť např. ještě tereziánský zákoník vycházel z *presumpce viny*. Považuji za velkou škodu, že v tomto směru není text dále rozpracován a neprohlubuje se výklad k vývoji této zásady (včetně např. zásady *in dubio pro reo*, tedy *při pochybnostech ve prospěch obviněného*). Argumentace žel vždy končí konstatováním o podřazení toho kterého případu pod jmenovanou zásadu.

⁵ Daniela Tinková (nar. 1973) je historičkou institucionalizovanou na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Specializuje se na sociální a kulturní dějiny raného novověku a 19. století či osvícenství.

Ačkoliv se práce presumpce nevinoty blíže, je třeba považovat příbuznou problematiku vyloučení trestnosti za velmi kvalitně zpracovanou. Autorka přibližuje, jak se s rozvojem dalších disciplín rozšiřoval okruh případů, v nichž se upouštělo od trestní represe. Viny byly zbaveny ty osoby, jimž bylo prokázáno šílenství, což se velmi zřetelně projevovalo v otázce uložení těla do země. Např. „melancholie“ původně nepatřila mezi duševní nemoci zbavující viny a „pachatelům“ se ukládal trest spočívající v uložení těla do neposvěcené půdy. Nutné je však zdůraznit, že tento psychologický stav platil za jakousi polehčující okolnost a těla „melancholiků“ byla původně ukládána do země u božích muk nebo křížků (tzv. tichý pohřeb). Až postupem času se i tito dostávají na posvěcenou půdu hřbitova. Takové stavy se v minulosti neprojevily vůbec jednoduše. V práci se předkládá rejstřík důkazních prostředků – především nejrozličnějších svědků (zejm. rodina, sousedé či duchovní), kteří v tomto ohledu mohli osud „pachatele“ pozitivně ovlivnit.

Vedle samotné odpovědnosti představuje nejvýznamnější otázku uložení sankce. Autorka vymezila na základě tehdejší praxe „troji“ trest, přičemž se nejméně věnovala konfiskaci majetku. Dva zbývající si totiž zaslouží mnohem obsírnější výklad. Sebevrah byl pokládán za nečistého zemřelého, což se projevovalo nakládáním těla ihned po jeho nalezení až po pohřeb. Zatímco vlácení či posmrtné mrzačení těla (tj. narušení jeho integrity) bylo postupem času zakázáno, otázka uložení těla se stala centrální otázkou a patřila vůbec k nejdéle ukládaným sankcím. Právě proto se prolíná výkladem celé práce. Velmi zajímavé se tu střetávají různá pojetí hřbitova – zatímco církevní úřady si v tomto ohledu snažily uchovat působnost kanonického práva, a tím i rozhodování o otázce uložení těla, světské orgány ovlivněné osvícenstvím na hřbitov pohlížely jako na hygienicky vhodné místo.

Výklad je protnán analýzou reálných případů, jež se staly na našem území, a to zejména na jihočeských velkostatech. Tato kazuistika je vystavěna na bohaté archivní činnosti autorky, jež pro svou práci využila prameny českých (především) státních oblastních a zemských archivů, které mezi devíti uvedenými institucemi převažovaly. Nadto využila téměř 14 desítek tištěných pramenů nejen právního zaměření. Obdiv si zaslouží jazyková vybavenost autorky, jež umožnila se vedle česky psaných pramenů opřít též o písemnosti německé, francouzské a anglické provenience.

Z formálního hlediska lze vytknout pramálo. Kniha je zabalena do klasického hávu edice *Každodenní život* nakladatelství Argo – totiž černé obálky s červenobílým nápisem. Na její přední straně ční Pinkasův obraz *Modlitba za oběšence*. Příběh obrazu osvětluje krátké postskriptum umístěné za závěrem práce. Postava sebevraha, jež šokovala tehdejší francouzskou veřejnost,

byla z obrazu odstraněna, což umožnilo prodej malby. Původní zjev postavy oběšence, umístěný pod vrstvami barvy, najdeme uvnitř knihy též.

Vedle Pinkasova díla nalezneme čtenář již pouze jeden jediný obrazový materiál, a to sken matričního záznamu, v němž byla část zápisu učiněna vzhůru nohama. Domnívám se, že minimálně v oblasti písemnosti bylo lze vybrat další zajímavé úryvky, jež by monografii dále ozvláštnily. To série pěti tabulek prezentující konkrétní případy sebevražd v jednotlivých obdobích a v různých územně správních celcích představuje o poznání lepší „zastavení“.

Zvolený jazykový styl i konstrukce textu dělá knihu čtivou pro poměrně široký okruh čtenářů. Souvětí jsou přiměřeně dlouhá, náročnost psaného slova není vysoká. Výklad plyne bez větších překážek, naopak některé reálné případy dodávají jisté beletristické napětí. Jednotlivé odstavce i kapitoly na sebe přímo navazují a to nejpodstatnější se vždy dostatečně shrnuje. Za zřetelné, byť v malé míře se vyskytující šrámy a nešvary tohoto jinak sympatického díla považuji občasné užití nadbytečných latinských termínů. Prioritou by vždy mělo být zvolení jednoduššího českého ekvivalentu, jenž pomáhá čtivosti a srozumitelnosti. Jedná se ostatně o zlozvyk právního jazyka, na nějž se v poslední době poukazuje.⁶ Nadto se nemohu ztotožnit s argumentem autorky na str. 269, předloživši: „[...] nově zavedenou kategorií ‚policejních přestupků‘ [...], což lze chápat jako dobový zastřešující termín pro pojmy ‚městský‘ a ‚občanský‘ či ‚civilní‘.“ Zvláště poslední jmenovaný termín je v právu vyhrazen spíše soukromoprávní terminologii. Jedná se však o marginálie, jež nemohou ovlivnit celkový velmi pozitivní obraz díla.

Knihy Daniely Tinkové zcela určitě představuje zajímavý příspěvek do knihoven historiků. Zbystřit by měli především ti, jejichž specializace se dotýká právních či církevních dějin, nebo raně novověkých kulturních dějin. Své čtenáře však zajisté získá i mezi širší veřejností, neboť autorka spojila zpracování zajímavého tématu s napsáním dobře stravitelného textu. Práce navazuje na moderní historiografické trendy a předkládá nám nové závěry o doposud okrajovém tématu, jehož představitelé taktéž mnohdy končili na okraji a v zapomnění.

⁶ Např. na str. 56 považují za vhodnější namísto *De Civitate Dei* užít rozšířený český překlad tohoto díla, tj. *O boží obci*. Dále se podobný „nešvar“ vyskytuje na str. 55: „[...] rozlišovala pouze beztrestné sebezabití ‚šilenců‘ od sebevraždy zločinců, nejčastěji přímo conscientiae criminis [...]“; na str. 70: „[...] různé formy podobného ‚saevire in cadavera‘ vysloužily kritiku [...]“; na str. 76: „[...] počty verdiktů ve smyslu ‚non compos mentis‘ pohybovaly [...]“; na str. 257: „[...] s obrazem bezbožného filosofování, či naopak s ‚taedium vitae‘ [...]“ apod.

Bc. David Marhold
Pražská 7
568 02 Svitavy
Česká republika
e-mail: marhold.david@gmail.com